

Gál Hunor

Adalékok Boda József csíktaplocai orgonaépítő életéhez és munkásságához

A nyugati keresztény kultuszt egy évezrede ékesíti az orgona, mely ma is a templom szentségének egyik kifejezője. 1525-ből maradt fenn az első adat székelyföldi orgonáról, a marosvásárhelyi ferences templom hangszeréről,¹ s az első helybeli, közelebbről csíki orgonaépítőt a XVII. századból ismerjük: ez a neves ferences szerzetes, polihisztor, Kájoni János (1629–1687) volt.² Ugyan a XVIII–XIX. században is működtek Székelyföld más részein orgonakészítők,³ egyelőre nincs tudomásunk arról, hogy a csíki térségben a Kájoni halálát követő két évszázadban ilyen mester telepedett volna meg. A XIX. század utolsó éveiben a dunántúli születésű Boda József alapította meg itt műhelyét. Tevékenysége nem csak Csíkra, hanem Erdély egész területére kiterjedt, felekezeti hovatartozástól függetlenül. Munkásságáról először az 1996-os erdélyi orgonamonográfia közölt számos adatot,⁴ majd Molnár Tünde 2005-ben kiadott dolgozata, 2009-ben pedig egy csíki hírlap cikke foglalkozott tevékenységével.⁵

Gál Hunor római katolikus lelkész, a gyergyó-szentmiklósi örmény katolikus Kisboldogasszony-templom plébánosa.

¹ KARÁCSONYI János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig* II. MTA, Budapest 1924. 115. Digitalizálva: Arcanum Digitális Tudománytár (a továbbiakban: ADT).

² Orgonaépítői tevékenységéről Kájoni maga tudósít a somlyói ferences templom egykori orgonájának feliratán, ld. MUCKENHAUPT Erzsébet: *A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Könyvoleletek 1980–1985*. Polis – Balassi, Kolozsvár – Budapest 1999. 193–194.

³ Ld. többek között CSÁKI József: „Szendrei József, az ismeretlen 18. századi erdélyi orgona-építő”, *Református Szemle* (Kolozsvár) XCV (2002) 1. sz., 106–125.

⁴ DÁVID István: *Műemlék orgonák Erdélyben*. Az adattár összeállításában közreműködött: Hermann BINDER, GERÉD Vilmos, KOVÁCS László Attila. Polis – Balassi, Kolozsvár – Budapest 1996. 65, 186.

⁵ MOLNÁR Tünde: *Orgă în Transilvania. Constructori de orgi și instrumente noi create în secolul al XX-lea* [Az orgona Erdélyben. Orgonaépítők és új hangszerek a XX. században]. Grafycolor, Cluj-Napoca 2005. 129–132. DACZÓ Katalin: „Boda József orgonamű építő”, *Csíki Hírlap* IV (2009) 37. sz. (febr. 24.), 10. Tevékenységéről rövid összefoglalót adott ERICH TÜRK: *Die Orgellandschaft dreier nordsiebenbürgischer Landkreise: Cluj, Sălaj und Bistrița-Năsăud / Három észak-erdélyi megye orgonátája: Kolozs, Szilágy és Beszterce-Naszód megye*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 2014. 187. Egyes munkáiról feltárt további adatokat ld. SIPOS Dávid: *Orgonáknak zengések. A történelmi dési, széki és görgényi református egyházmegyék orgonái*. Kom-Press – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2019. 139–141; ENYEDI Pál – MÁRK Attila: *A Magyar Unitárius Egyház orgonái*. Magyar Unitárius Egyház – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Kolozsvár – Budapest 2021. *passim*.

Írásunkban újabban napvilágra került levéltári adatokkal és korabeli sajtóközleményekkel igyekszünk kiegészíteni, helyesbíteni a róla kialakult képet.⁶

Boda ifjúkora, pályakezdése

Boda 1870. április 7-én született Veszprémben, id. Boda József kocsis és Mészáros Rozália gyermekeként.⁷ Három leánytestvére volt.⁸ A gyermek József négyéves korában apját, kilencévesen pedig anyját is elvesztette, majd a balatonfüredi árvaházba került.⁹ 1884 tavaszától a pécsi Angster-gyárban lett orgonaépítő-tanonc.¹⁰ Szorgalmát és tehetségét bizonyítja, hogy az iparostanoncok iskolai munkáinak 1888. évi pécsi kiállításán, amelyet az általános kiállítással együtt rendeztek, huszonnégy fa orgonasíp elkészítéséért bronzéremmel tüntették ki. A százhusz kiállított munka közül ugyan számosat oklevélre érdekesítették, de mindössze három kapott érmet, valamennyi bronzérem.¹¹

⁶ Ezúton mondunk köszönetet a kutatásban nyújtott segítségért, adatközlésért Muckenhaupt Erzsébetnek, a Csíki Székely Múzeum nyugalmazott muzeológusának, Bartis Szabolcs gyergyószentmiklósi orgonaépítőnek, Daczó Katalin újságírónak, helytörténeti kutatónak és Enyedi Pál orgonaművésznek, továbbá fényképek közlésének engedélyezéséért Csedő Attila székelyudvarhelyi és Bagyinszki Zoltán gyulai fotográfusnak, valamint Karda Ervin képeslapgyűjtőnek.

⁷ Boda József keresztelési bejegyzése: Veszprémi r. k. plébánia ker. akv., 887/10 (1862–1874), 289. Digitalizálva: „Hungary, Catholic Church Records, 1636–1895”, in *FamilySearch* (adatbázis digitalizált mikrofilmekkel) familysearch.org/search/collection/1743180 (a továbbiakban: *FamilySearch*), a katalógus filmszáma: 699734, a kép digitális száma (a továbbiakban: d. k.): 398. Szülei 1861. nov. 3-án kötöttek házasságot, mindkettő veszprémi születésűként és lakosként lett bejegyezve. A 39 évesnek írt férj foglalkozása: „auriga”, azaz kocsis, a 18 éves feleség állapota: „plebs”, vagyis közrendű. Veszprémi r. k. plébánia házassági akv., 887/14 (1806–1860), 436 (*FamilySearch*, filmszám: 699738, d. k.: 232). A fenti adat alapján anyja feltehetően 1843. jan. 19-én született. Veszprémi r. k. plébánia ker. akv., 887/6 (1806–1849), 800 (*FamilySearch*, filmszám: 699732, d. k.: 413). A Boda család veszprémi anyakönyvi adatait Enyedi Pálnak köszönjük.

⁸ Mária (*1864. júl. 15.), Katalin (*1868. febr. 4.), Rozália (*1872. dec. 22.). Veszprémi ker. akv., 887/10 (1862–1874), 92, 213, 360 (*FamilySearch*, filmszám: 699734, d. k.: 298, 359, 433).

⁹ Ld. 1. mell. Id. Boda József 1875. márc. 5-én hunyt el, a korabeli feljegyzés szerint 55 éves korában. Veszprémi r. k. plébánia halotti akv., 887/20 (1864–1886), 221^v (*FamilySearch*, filmszám: 699741, d. k.: 227). Felesége 1878. júl. 22-én halt meg, a feljegyzés szerint 42, házasságkötési adata alapján valószínűleg 35 évesen (vö. 7. jz.). A halotti anyakönyv bejegyzése: „Boda Róza, özvegy napszámosnő”. Uo. 275^v, d. k.: 281. NB. A 42 éves kort talán egy másik, az 1837. szept. 3-án született (de 1841. máj. 26-án elhunyt) Mészáros Rozália keresztelési bejegyzése alapján vezették be a halotti anyakönyvbe. Veszprémi r. k. plébánia ker. akv., 887/6 (1806–1849), 702, d. k.: 364; Veszprémi r. k. plébánia halotti akv., 887/18 (1829–1852), 173 (*FamilySearch*, filmszám: 699739, d. k.: 335).

¹⁰ Ld. 12. jz.

¹¹ [Sz. n.]: „A pécsi kiállítás kitüntetettjei”, *Budapesti Hírlap* VIII (1888) 244. sz. (szept. 3.), 7 (ADT); *A pécsi iparos-tanoncz és alsófoku kereskedelmi iskola értesítője az 1888,9-ik[!] tanévről*. Pécsi ipar- és kereskedelmi iskolai bizottság, Pécs 1889. 18–20 (ADT). Angster József ugyanekkor aranyérmét és állami ezüstérmét kapott az utóbb a szikszói ref. templomban felállított, op. 116-as művéért (II+P/14). ANGSTER József: *Életrajzom. Egy XIX. századi orgonaépítő naplója*. Közr. HAJDÓK Judit. Rózsavölgyi, Budapest 2017. 425; [Sz. n.]: „A pécsi kiállítás kitüntetettjei”, 7. A hangszer homlokzati képe megjelent: *Orgona-katalógus Angster József és Fia orgona- és harmónium-gyárából Pécssett*. K. n., [Pécs?] 1896. 97; *Angster József és Fia orgona- és harmoniumgyár Pécs*. [K. n., Pécs? 1908?] 115.

Boda 1889 őszén, „mesterségét becsületesen kitanulva” szabadult fel Angster-nál.¹² Később kilenc éven át a pesti Ország-orgonauzemben vállalt munkát.¹³ A cég alkalmazottjaként 1891 őszén Nagyváradon több társával együtt hónapokig dolgozott a székesegyház orgonájának átépítésén.¹⁴ Országznál 1899. április 2-ig állt alkalmazásban. A nyilvántartás szerint közepes termetű, hosszas arcú, barna szemű, sötétszőke szemöldökű és szőke hajú férfiú volt, ekkor szakáll nélkül.¹⁵

Miután megvált munkaadójától, Csíktaplocára költözött, ahol apósánál, Lajos Eleknél lakott.¹⁶ Lajos Teréziával való házasságkötésének ideje és helye nem ismert.¹⁷ Első gyermekük, József 1899. március 20-án született meg,¹⁸ de

¹² „Bizonyítvány. Ezennel bizonyítom, miszerint Boda József, veszprémi születésű római katolikus 1884. ápril[is] 26-tól 1889. október 26-ig mint orgonaépítő-tanonc alkalmaztatott. Ez idő alatt mesterségét becsületesen kitanulva felszabadított. Kelt Pécsen, 1889. október 26-án, Angster József, orgonaépítő.” A leszámozottak tulajdonában lévő bizonyítvány képét közli MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 130.

¹³ Ld. 1. mell.

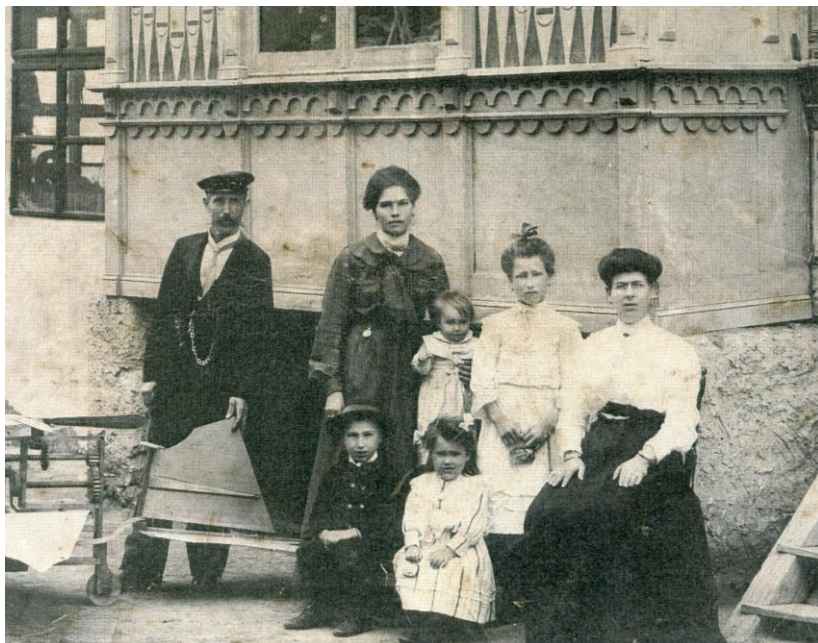
¹⁴ Az orgonát díszítő egyik barokk angyal szárnya mögött Boda kézírásával a következő feljegyzés olvasható: „Ezen orgonát átépítették 1891. augusztus 24-től december 24-ig lovag Ország Sándor császár[!] és királyi udvari orgonaépítő által. Az orgonán dolgozó segédek nevei következők: Ország Antal úr vezetése mellett Rukavina János, Jónás István, Cséke Gyula, Boda József orgonaépítők, Kohotek Antal és Galambos Ferenc asztalosok. Írta B. J.” Az adatot Bartis Szabolcsnak köszönjük. A források szövegét a mai helyesíráshoz igazítottuk. (A Szerk.)

¹⁵ Budapest Főváros Levéltára, a Budapesti Vegyes Ipartestület iratai, Mester-, segéd- és tanoncnnyilvántartások (1889–1949), IX.256.c, 37. köt. 2953 sz. Mivel e nyilvántartó lapon a munkakezdés dátuma 1897. jan. 25., Boda egy időre megszakíthatta korábbi munkaviszonyát Országghal. Megjegyzendő, hogy távozását csak közel fél év késéssel, 1899. szept. 16-án jelentette be Országgh. A budapesti levéltári adatokat Enyedi Pálnak köszönjük.

¹⁶ Boda lakását egyértelműen megnevezi egy 1899. ápr. 9-i jegyzőkönyv, ld. 21. jz. Ezt a helyszínt erősíti meg Boda ápr. 24-i kérvénye, ld. 1. mell. NB. Csíktaploca közvetlenül Csíkszereda mellett, attól északra fekszik, és ez idő tájt az utóbbtól független, önálló nagyközség volt Csík vármegye felcsíki járásában. A *Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára*. A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 1913. 193 (ADT). Feltűnő, hogy ugyanakkor a csíkköz-mási plébános 1899. ápr. 25-én kelt levele Bodát mint „Csíkszeredába telepedett” orgonaművészt említi, ld. alább. A mester első orgonáinak fennmaradt cégjelzésén hasonlóképp Csíkszereda neve olvasható, ld. Csíkköz-más, r. k. (1899): 2. ábra; Abásfalva, unit. (1904): ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 209; Székelyzsombor, ev. (1904): P. SZALAY Emőke [és tsai]: *Romániai Magyar Evangélikus Egyház Javainak Tára* [...]. Brassói Magyar Evangélikus Egyházmegye I–II. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen 2018. 225. Ezenfelül a XX. század első éveiben megjelent híradásokban is Boda rendre mint csíkszeredai orgonaépítő szerepel, vö. 35., 40., 42., 44. jz. 1905-től az irattári forrásokban ismét csíktaplocai műhelyéről olvashatunk, ld. 1905: Antal József csíkmenasági plébános aug. 1-én kelt levele, Gyulafehérvári Érseki Levéltár, (a továbbiakban: GyÉL): Püspöki iratok, Num. 3727–1905. 1126. doboz, 30. csoport; 1907 és 1908: ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 206, 325. Majd 1909-től saját hirdeteiseiben jelenik meg Csíktaploca neve, jóllehet egy az évi közleményben csíkszeredai iparosként említik, vö. 48., 44. jz. Egyelőre nem ismert hiteles adat arról, hogy Boda műhelye 1899–1904 között Csíkszeredában és nem Csíktaplocán lett volna. (A csíkszeredai állami és a múzeumi levéltárban csak az 1940-es évek utáni időből maradtak fenn ilyen feljegyzések.) Később az iratok csíktaplocai műhelyét említik, és cégjelzésein is ez a település neve áll. Ld. t. k. ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 269–270.

¹⁷ Erre vonatkozó adatok nem találhatók sem Csíktaploca és Csíkszereda, sem a környező falvak korabeli római katolikus és állami anyakönyveiben.

háromhónapos korában elhunyt; néhány hónap múlva követte őt édesanyja, az ekkor 29 éves Terézia is.¹⁹ A mester közel négy évvel később, 33 évesen korábbi felesége húgát, az akkor 19 éves Annát vezette oltár elé; tőle hét gyermeke született, akik közül hat érte meg a felnőttkort.²⁰ (1. ábra)

1. ábra: Boda József és családja Csíktaplocán, 1915 körül. (A Boda család tulajdonában)

¹⁸ Románia Nemzeti Levéltára, Hargita Megyei Hivatal (Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Harghita al Arhivelor Naționale), Csíkszereda (a továbbiakban: RNL HMH), Fond 695, Romano-catholic, Toplița Ciuc, *Matricula Baptisatorum Liber I. 1889–1915*, 44 (12. sz.).

¹⁹ Ifj. Boda József †1899. jún. 23. RNL HMH, Fond 696, Romano-catholic, Toplița Ciuc, *Matricula Defunctorum Liber I. 1890–1927*, 32 (18. sz.); Boda Józsefné †1899. szept. 13. Uo. 34 (32. sz.).

²⁰ Az esküvő dátuma: 1903. júl. 4. RNL HMH, Fond 54, Romano-catholic, Toplița Ciuc, *Matricula Copulatorum 1899–1936*, 9 (6. sz.). Boda e házasságából való gyermekeinek születési dátuma: József, 1904. ápr. 4.; Mária, 1906. júl. 18.; Márton, 1909. jan. 24.; Erzsébet, 1911. ápr. 15. (†1911. szept. 6.); Erzsébet, 1912. aug. 12.; Jenő, 1914. jún. 14.; Jolán, 1915. dec. 17. RNL HMH, Fond 695, Romano-catholic, Toplița Ciuc, *Matricula Baptisatorum Liber I. 1889–1915*, 49 (21. sz.), 93 (25. sz.), 119 (5. sz.), 143 (17. sz.), 158 (47. sz.), 178 (37. sz.); 195 (46. sz.). RNL HMH, Fond 696, Romano-catholic, Toplița Ciuc, *Matricula Defunctorum Liber I. 1890–1927*, 104 (37. sz.). Felnőtt gyermekeinek nevét gyászjelentése sorolja fel, ld. 12. ábra. Boda József unokája, Boda Márton közlése szerint a Lajos családnak Csíkpálfalván volt rokonsága. DACZÓ 2009 (ld. 5. jz.), 10; Daczó Katalin szóbeli tájékoztatása. NB. Egy csíkszeredai újsághír alapján feltételezhető, hogy Bodának volt még egy rövid ideig tartó házassága: „Boda Józsefné, Boda József műorgona készítő felesége e hó 21-én [1903. márc. 21-én] városunkban meghalt.” *Csíkszereda* 1 (1903) 12. sz. (márc. 22.) 5. A csíkszeredai, somlyói és taplocai anyakönyvekben sem e házasságkötésnek, sem a halálesetnek nem sikerült nyomára bukkannunk.

Önálló orgonaépítői működése

Első orgonáját a csíkkozmási római katolikus templomba készítette. A hangszer beszerzéséről 1899. április 9-én a kebli egyháztanács és községi képviselőtestület vegyes gyűlése határozott. A gyűlés elfogadta a személyesen jelen lévő Boda József költségvetési előirányzatát, az orgonakészítés árát kölcsönös megállapodással 1300 Ft-ban állapítva meg.²¹ Bardocz István plébános a püspöki hivatalnak április 25-én írt felterjesztésében azt remélte, hogy a „Budapestről Csíkszeredába telepedett, szakképzett, kitűnő bizonyítványokkal bíró Boda József orgonaművésszel a szerződés megköthető, hogy most megkezdve a munkát, tett ígérete szerint folyó évi augusztus 20-ig elvégezhesse.”²² Boda külön levélben kérte a püspöktől a szerződés jóváhagyását, bemutatva addigi életútját és a remélt munka jelentőségét további pályája szempontjából.²³

Az orgona tervezetét Baka János csíkszentmártoni kántortanító és Resch L. György, a gyulafehérvári székesegyház karnagya véleményezte. Resch erősebb hangú pedált, végig cinből készült principált kívánt, valamint hiányolta a sípanyagok részletes leírását a szerződésből.²⁴ A beszerzést a javasolt módosítások és költségvetési kiegészítés után jóváhagyta a püspöki főhatóság.²⁵ Az elkészült hangszert 1899. november 15-én P. Tima Dénes ferences szerzetes, tanítóképző-intézeti tanár vizsgálta meg, aki nem takarékoskodott a dicsérettel: „[...] Boda József művészetének ezen első zsenije – anyagának szilárdsága, gépezetének pontossága és változatainak kellemessége által – mesterének szakképzettségéről és lelkiismeretességéről győz meg minden szakértőt [...]”.²⁶

A mechanikus kúprendszerű orgona hangképe:²⁷

manuál (C-f³, 54 billentyű)

Principál	8'	85%-os cin
Bordon	8'	fedett, C- fa, c ² - 75%-os cin
Gamba	8'	C- horgany, c ⁰ - 75%-os cin
Szalicionál	8'	C- vörösfenyő, c ⁰ - 75%-os cin
Oktáv	4'	75%-os cin
Fuvola	4'	C- vörösfenyő, juhar, fisz ² - 75%-os cin
Mixtur	3 × 2 ² / ₃ '	75%-os cin

²¹ GyÉL: Püspöki iratok, Num. 1772–1899. 1008. doboz, 32. csoport.

²² Uo. A felterjesztés a mellékelt orgonatervrajzot és -költségvetést is megemlíti, melyek nem kerültek elő a levéltárakból. Csíkszeredáról mint Boda lehetséges telephelyéről ld. 16. jz.

²³ Ld. 1. mell.

²⁴ Ld. 2. mell.

²⁵ GyÉL: Püspöki iratok, Num. 2172–1899. 1006. doboz, 30. csoport.

²⁶ P. TIMA Dénes: „Új orgona bírálata Csíkkozmánson”, *Közművelődés* XXII (1899) 49. sz. (dec. 2.), 396–397. Digitalizálva: Elektronikus Periodika Archívum (a továbbiakban: EPA).

²⁷ A változatok a helyszíni szemlén talált névvel szerepelnek. Az egyes regiszterek anyagának és a lábacsolónak leírását az orgonabírálatból vettük át. Ld. 26. jz.

pedál (C-f^a, 12 hang, 18 billentyű)

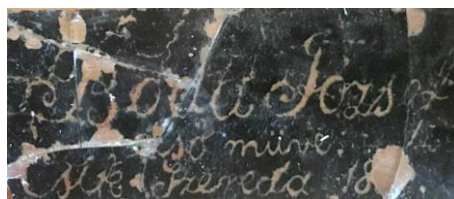
Szubbasz 16' fedett, [fa]

Csellobass 8' horgany

Tremoló

lábkapcsolók: Forte, Piano, M + P

A játszóasztalon, fekete üvegtáblán az ifjú mester saját kézírásával jegyezte fel: „Boda József első műve Csík Szereda 18[99]”. (2. ábra)

2. ábra: Boda József első, csíkkozmási orgonájának cégjelzése, 1899 (fotó: Gál Hunor).

Boda a játszóasztal elé, a karzat mellvédjének előreugró részébe, ahol talán a régi orgona állhatott, a historizáló stílusú orgonaszekrény kicsinyített mását helyezte el álhomlokzatként. (3. ábra)

3. ábra: A csíkkozmási orgona homlokzata (fotó: Gál Hunor).

A következő évben, 1900-ban Bardocz István kozmási plébános ismét szerződést kötött Bodával egy új orgona készítésére a lázárfalvi filia templomába. A felterjesztésre tett megjegyzés szerint Resch György székesegyházi karnagy e tervezetet és költségvetést kifogástalannak találta.²⁸ A csíkkozmási számadáskönyv szerint 1900. július 1-én az orgonára előlegbe Bálint Barnabásnak 200 koronát, majd november 7-én Bodának 260 koronát fizettek ki.²⁹ „A részben adakozás és részben a hívek által összetett fillérekből állított, hétváltozatú, díszes, kellemes hangú” új orgona ünnepélyes felszentelésére a Lourdesi Mária szobrának megáldásával együtt 1901. december 8-án került sor. (4–5. ábra)

4. ábra: A csíklázárfalvi orgona homlokzata (fotó: Gál Hunor).

²⁸ GyÉL: Püspöki iratok, Num. 1932–1900. 1026. doboz, 30. csoport.

²⁹ Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Csíkszeredai Gyűjtőlevéltára (a továbbiakban: CsGyL). A csíkkozmási plébánia iratai, 527/e. Gazdasági iratok, 1. doboz, a. kötet: számadáskönyv 1871–1907, számadás az 1900. évről. Bálint Barnabás szerepe nem ismert az előleg folyósításában.

5. ábra: A csíklázárfalvi orgona játszóasztala (fotó: Gál Hunor).

A Csíkmegyei Híradó tudósítója fontosnak tartotta kiemelni, hogy „a díszes kis orgona pedig csíkszeredai lakos Boda József tehetséges, jobb sorsára érdemes fiatal orgonamestert dicséri, melynek második jól sikerült műve.”³⁰

A hangszer diszpozíciója:³¹

manuál (C-f³, 54 billentyű)

pedál (C-f⁰, 18 billentyű)

Principál 8' 10 síp a homlokzatban³²

Szubbasz 16'

Szilvesztrina 8'

Bourdon 8'

Tremolo

Oktáv 4' 13 síp a homlokzatban

Fuvola 4'

Miksztur[!] 2²/₃'

nyomógombok a manuál felett: 0 [Kiváltó], F [Forte], K³³ [Mezzoforte?], P [Piano], crescendótalp.³⁴

³⁰ Egy jelen volt: „Orgona és Mária-szobor megáldás Lázárfalván”, Csíkmegyei Híradó II. (1901) 51. sz. (dec. 18.), 2 (EPA).

³¹ Helyszíni szemle alapján.

³² Feljegyzés az 1918-as síprekvirálásról. *Historia Domus Csíklázárfalviensis*, 6.

³³ Feltehetően a *Középmű* rövidítése. Vö. 4. mell.; ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 274.

³⁴ Ma valamennyi segédkapcsoló használhatatlan.

Bodától a következő orgonát az akkor Udvarhely vármegyei Szentegyházasfalu katolikus templomába rendelték meg. Az elkészült egymanuálos-pedálos, mechanikus kúpládás hangszer vizsgálata és ünnepélyes megáldása 1901. november 10-én volt. A korabeli híradás szerint „*az orgona bírálatát P. Tima Dénes csíksomlyói tanítóképezdei és Morascher H[ugó] székelyudvarhelyi középiskolai zenetanár végezték [...]. Az orgona építője egy jobb sorsra érdemes, szerény, ismeretlen, fiatal művész, akinek az itt épült orgona már a harmadik önálló műve. A művész neve Boda József, jelenleg csíkszeredai lakos, kinek szerénysége nem engedte, hogy magáról beszéljen s üzlete érdekében reklámot csináljon; azonban egy valóságos művész és minden tekintetben megbízható ember, s épp azért megérdemli, hogy leginkább itt, a Székelyföldön a legnagyobb felkarolásban részesüljön.*”³⁵ A rövidesen nyomtatásban is megjelent szakvélemény részletesen felsorolja a változatokat anyagukkal együtt, leírja a román stílusú orgonaházat, a franciafúvót, a golyórendszerű szelládát a mechanikával, a játszóasztal kapcsán pedig kiemeli a redőnszerkezet és a pneumatikusan, kézzel kapcsolható kollektívák hasznát.³⁶

Boda újabb nagyobb munkája 1902-ben a csíkszépvízi római katolikus templom addig csúszkaládás orgonájának (Nagy József / Brassó, 1893, II+P/16) átépítése volt mechanikus kúpládára.³⁷ A bírálók e hangszer átvételénél is fontosnak tartották megemlíteni a pneumatikus csoportkapcsolók előnyeit. Ezeket – a mester korábbi hangszereivel ellentétben – itt már nem nyomógombbal, hanem vas lábkapcsolóval lehetett kezelni. Végül a szakértők megjegyzik: „*Mindez Boda József orgonaművész úrnak kiváló ügyességét s e nembeli szakképzettségét bizonyítja; egyben óhajtjuk, hogy a művész urat ily művek előállítására minél több egyházközség keresse fel.*”³⁸

Hasonlóan lelkes fogadtatásban volt része Boda 1904-ben elkészült csíktaplocai új orgonájának, melyet április 17-én Baka János és P. Tima Dénes vizsgált meg szakértőként (6–7. ábra). A kétmanuálos, 11 regiszteres, mechanikus kúpládás (golyórendszerű) hangszerhez ugyancsak franciafúvó készült, továbbá lábbal kapcsolható pneumatikus kollektívák és pneumatikus nyomógombbal működtethető manuálkopula. A helyi hetilapban megjelent értékelés kiemeli: „*Van még egy zsalurendszerű crescendó- és hanghullámozást eszközölő tremoló-készülék is, melyeket főképpen a felső manuálén lehet sikerrel érvényesíteni.*”³⁹

³⁵ [Sz. n.] „Orgona szentelés”, *Csikmegyei Híradó* II (1901) 47. sz. (nov. 20.), 4 (EPA); ugyanezt ld. *Udvarhelyi Híradó* IV (1901) 46. sz. (nov. 17.), 4. Digitalizálva: Erdélyi Digitális Tudománytár, digiteka.ro (a továbbiakban: EDT).

³⁶ Ld. 3. mell.

³⁷ Nagy orgonájának 1893-as átvételéről ld.: *Szépvízi Székelybirtokosság jegyzőkönyve 1892–1913*, Csíki Székely Múzeum, Fond 6637, 43–44. sz.

³⁸ Ld. 4. mell.

³⁹ Csak a II. manuál sípjai kerültek redőnybe. A redőnymű már nem volt meg 2017-ben, az orgona átépítése előtt sem. (Péterfy András kántor közlése.)

Üdvözlét Csíktaploczáról.

Fénynyomat Divald műintézetéből, Eperjes. Csató I. felvétele.

6. ábra: A csíktaploccai orgona egy XX. század elején készült képeslapon (fotó: Csató I., Karda Ervin gyűjteménye, csikszeredaikepeslapok.ro/csiktaploca/).

A bíráló az alábbi ajánlással zárul: „S midőn [...] a szakértők [...] kijelentik, hogy ezen orgona [...] oly kivitelű, hogy még a magasabb igényeknek is megfelel, és sok évtizeden át képes lesz e szép templom díszét és a hívők ájtatosságát emelni, [...] Boda József készítőnek a mű pontos kiviteléért dicséretet szavazunk, és őt mint fiatal, szegény, de lelkiismeretes egyházművészeti iparost a helyi nemes egyháztanácsnak szíves méltánylásába és a főtisztelendő lelkészi és kántori karnak becses figyelmébe ajánljuk.”

Az orgona hangképe:⁴⁰

alsó manuál (C-f³)

Princzipál	8'	C- fa, nyitott, F- 85%-os cin
Burdon	8'	fedett, fa, c ² - cin
Gamba	8'	C- fa, szűk nyitott, c ⁰ - cin
Oktáv	4'	85%-os cin
Fuvola	4'	nyitott, fa, c ² - cin
Mixtur	3 × 2 ² / ₃ '	cin
I + II		

⁴⁰ A regiszterneveket és sípanyagokat a hírlapban megjelent bíráló szerint adjuk. Vö. BAKA János – P. TÍMA Dénes: „Orgonavizsgálati jegyzőkönyv”, *Csíki Lapok* XVI (1904) 20. sz. (máj. 4.), 2–3 (EPA). Ld. továbbá UŐK: „Orgonavizsgálat”, *Közművelődés* XXVII (1904) 18. sz., 6 (EPA). A Csíki Lapok – tévesen – cinből készült violonbasszról ír.

felső manuál (C-f³)

Szilvesztrin	8'	C- fa, c ⁰ - cin
Fugara	4'	cin
Vájt-fuvola	4'	nyitott, szűk fa, c ² - cin

pedál (C-a⁰, 22 bill., 18 hang)

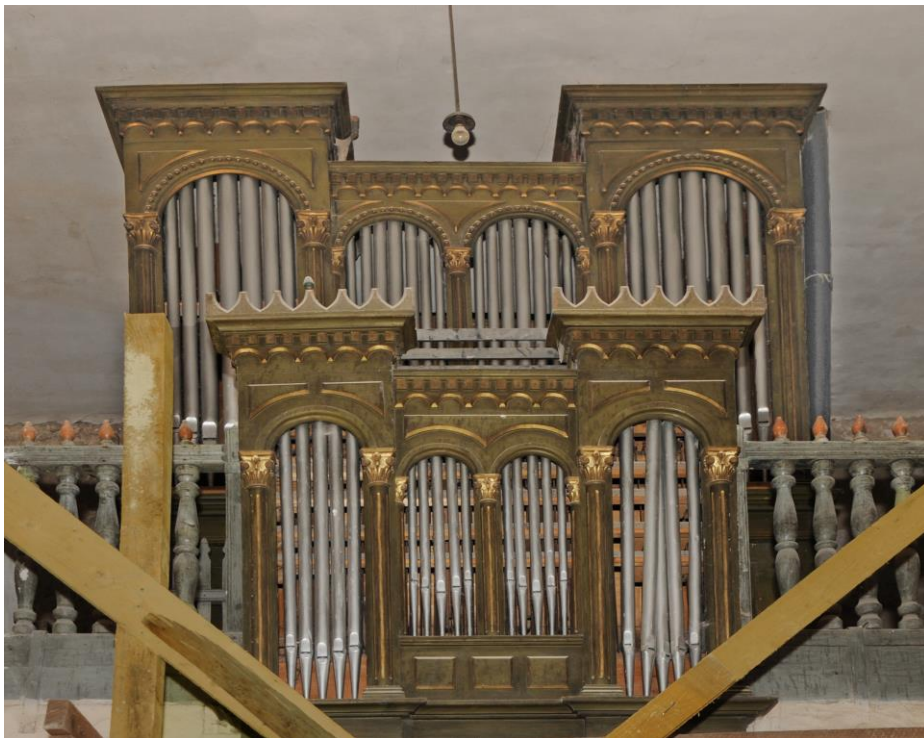
Szubbassz	16'	fa, fődött
Violon-bassz	8'	fa, nyitott

Továbbá: Kreszcendó[!] [redőny], Tremoló, I. Man. Forte, Mezzoforte, Piano; II. Man. Forte, Piano

7. ábra: A csíktaplocai orgona homlokzata napjainkban (fotó: Gál Hunor).

Bodához 1904-ben már távolabbról is érkeztek megrendelések: átépítésekkel bízták meg Székelyszomboron és Szászvárosban.⁴¹ Ebben az évben kérelmére állami segélyben részesült, a kereskedelmi minisztertől kézi szármókat kapott. Ennek fejében ugyanakkor vállalnia kellett, hogy segédet és tanoncot alkalmaz.⁴² 1905-ben és 1906-ban egy-egy tíz-, illetve egy nyolcregiszteres új hangszert is felállított Csíkban, Udvarhely közelében és a Nyárad mentén (8–9. ábra).⁴³

8. ábra: A csíkmenasági orgona homlokzata (fotó: Bagyinszki Zoltán).

⁴¹ Ld. 6. mell.

⁴² Kérelméről ld. *Jegyzőkönyv a maros-vásárhelyi kereskedelmi és iparkamara rendes teljes-ülésétől*. 1903, 2. sz. (ápr. 25.), 46 (ADT, a mester tévesen Boda Vilmosként nevezve); az elnyert díjról ld. [Sz. n.:] „Segélyezett székely kisiparosok”, *Maros-Torda Vármegyei Hivatalos Lap V* (1904) 18. sz. (máj. 5.), 4. (ADT)

⁴³ Ld. 6. mell.

9. ábra: Az oroszhegyi orgona (fotó: Csedő Attila).

Hangszereivel tehát elismerést váltott ki mind a megrendelők, mind a szakértők körében, és a hírlapokban megjelent méltatásoknak köszönhetően szélesebb körben ismertté vált. A hivatalos nyilvántartás szerint 1909-ben Székelyföldön, vagyis Maros-Torda, Csík, Háromszék és Udvarhely vármegyében Boda volt az egyetlen iparszerűen működő orgonaépítő. Mégis a kezdeti siker után az érdeklődés munkája iránt elapadt. Helyzetéről így számol be a Kereskedelmi és Iparkamara 1909. évi jelentése: „Ő is panaszkodik, jóllehet azon célzattal települt oda, hogy a környező nagy vidék orgonaszükségletének ellátásával és javításánál elegendő munkája akad. Előbbi években volt 5-6 új orgonarendelése. De az utóbbiban még javítás sem akadt. Alkalmas anyag a hangszergyártáshoz volna elég. A központoktól való távolsága azonban megakasztja a vállalkozásban.”⁴⁴

A taplocai mester mellőzésének okát a nagyüzemi orgonakészítésben, közelebbről Ország budapesti és nagyváradi, Angster pécsi, Rieger ugyancsak fővárosi és Wegenstein temesvári orgonagyárának piaci térnyerésében kereshetjük. E cégek sokszáz hangszerüknek és az állandó reklámozásnak köszönhetően országszerte ismertek voltak, s árujukat az addig kiépült vasúthálózaton távoli vidékekre is gyorsan eljuttathatták. A Székelyföldtől jó félezer kilométerre lévő Angster- és Rieger-gyár a századfordulón jelent meg orgonáival ottani templomokban, az előbbi Karcfalván 1893-ban, az utóbbi a gyergyószentmiklósi örmény templomban 1901-ben. Ezenfelül e nagyüzemek éppen Boda önálló tevékenységének első éveiben álltak át a mechanikus szerkezetűről a teljes egészében pneumatikus (légnymatú), korszerűnek számító hangszerek építésére.⁴⁵ Boda ugyan sikerrel készített légnymatú segédkapcsolókat orgonába, ám továbbra is alapvetően mechanikus vezérlésű hangszereket épített.⁴⁶ Angster és Rieger a századfordulótól az I. világháború kitöréséig Székelyföldön együttesen harmincegynéhány új pneumatikus hangszert állított fel, köztük az udvarhelyi (1906) és szárhegyi ferences (1904), a szépvízi örmény (1911), valamint a ditrói új (1911) templomét.⁴⁷

Boda, korábbi tartózkodását feladva, bizonyára ezért is kezdte 1909-től reklámozni vállalkozását. Előbb egy éven át a *Csíki Lapokban*, majd közel négy évig a Gyulafehérvárt kiadott katolikus *Közművelődésben* jelent meg rendsze-

⁴⁴ *Jelentés a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara kerületének 1909. évi közgazdasági viszonyairól.* Kereskedelmi és Iparkamara, Marosvásárhely 1910. 49 (ADT).

⁴⁵ Vö. DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 182-184, 202-203; SOLYMOSI Ferenc: „Az Angster-orgonák jegyzéke”, *Magyar Egyházzene* IV (1996/1997) 331-374; UÓ: „A Rieger-orgonagyár és opuszjegyzéke – I.”, *Magyar Egyházzene* VIII (2000/2001) 107-108.

⁴⁶ Mechanikus kúpládjával készült 1929-ben a homoródszentmártoni unitáriusok, egy évvel később pedig a magyarberétei reformátusok új orgonája is. ENYEDI-MÁRK (ld. 5. jz.), 273-274. TÜRK 2014 (ld. 5. jz.), 187-188, 191; SIPOS 2019 (ld. 5. jz.), 139-141.

⁴⁷ Vö. Csász. és kír. udvari szállító Rieger Ottó [...] *orgona-gyár Budapest* [...]. K. n., Budapest[?] 1909. 16, 104; SOLYMOSI 1996/1997 (ld. 46. jz.), 367-369; DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 182-184, 202-203. NB. A szárhegyi orgona építési ideje több helyen tévesen 1911-re van keltezve. Vö. DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 203; SOLYMOSI Ferenc: „Az 1918-as orgonasíp-rekvirálás és az Angster-féle »Rekvirált orgonasípek lajstroma« – II.”, *Magyar Egyházzene* II (1994/95) 473-497, itt: 493. A ditrói orgona 1911-es átadásáról ld. RESCH L. György: „Orgonavizsgálat”, *Közművelődés* XXXIV (1911) 50. sz., 6 (EPA).

resen hirdetése: „Orgona- és harmóniumépítő műhelyemet teljesen újonnan rendeztem be, minek utána módomban áll a legnagyobb szabású orgona építését is elvállalni. Bárminemű javítás és átalakításokat a legjutányosabb árban pontosan eszközölök. A nagyérdemű közönség pártfogását kérve vagyok kiváló tisztelettel: Boda József, orgona- és harmóniumépítő Csíktaplocán.”⁴⁸ (10. ábra)

BODA JOZSEF
ORGONA ÉS HARMONIUM ÉPÍTŐ CSIKTAPLOCÁN.

Van szerencsém a főtiszt. papság és a m. t. egyháztanács szives tudomására hozni, miszerint

orgona és harmonium építő műhelyemet

teljesen újonnan rendeztem be, minek utána módomban áll a legnagyobb szabású orgona építését is elvállalni. Bárminemű javításokat és átalakításokat jutányos árban, pontosan eszközölök.

A nagyérdemű közönség pártfogását kéri, kiváló tisztelettel

Boda József, orgona és harmonium-építő Csíktaplocán.

ALAPÍTVÁ 1898. ————— ALAPÍTVÁ 1898.

Kaidja az Erdélyi Római Katolikus Irodalmi Társulat.

10. ábra: Boda József hirdetése a *Közművelődés* 1911. júl. 20-i számában.

⁴⁸ Boda hirdetése: „Boda József orgona és harmónium építő Csíktaplocán”, *Csíki Lapok* XXI (1909) 33. sz. (aug. 11.), 4 (EPA). E lapban 1910. aug. 10-ig jelent meg hirdetése. A hasonló szövegű gyulafehérvári hirdetésében műhelyének alapítási éveként 1898 szerepel. Ld. a *Közművelődés* XXXIII (1910) évfolyama 7. száma (febr.17.) és a XXXVI (1913) évfolyam 46. száma (nov. 15.) közötti lapszámokat. (EPA). A vállalkozás alapítási időpontjáról ld. továbbá 68. jz.

Mégis, az eddig feltárt adatok szerint a következő években elsősorban javítással, átalakítással kellett beérnie; kisebb új orgonákat ismét a 20-as évektől készíthetett, a békekötés után teljesen megváltozott politikai és gazdasági körülmények között (11. ábra).⁴⁹

11. ábra: A lövétei orgona (fotó: Csedő Attila).

⁴⁹ Vö. 6. mell.

Úgy tűnik, kis taplocai műhelye nem volt felszerelve fémsípok készítésére. Erre utal egy hagyatékában fennmaradt 1928-as levelezőlap, melyben kérdésre válaszolva Budapestről értesítik fémsípok beszerzési lehetőségeiről. Fiához, Jenőhöz, aki folytatta a vállalkozást, 1948-ban ugyancsak fémsípok készítésére érkezett árajánlat a pécsi Angster-cégtől.⁵⁰ Ezzel áll összhangban, hogy amikor Boda Józsefet a 20-30-as években többfelé az I. világháborúban rekviált homlokzati sípok pótlásával bízták meg, az orgonaház elejére rendre fémsípokat utánzó néma fa sípmaszkokat állított, és ezek mögé, az egykori fém frontsípok helyett, szóló fasípokat készített.⁵¹ Ekkor már új orgonáit is így alkotta meg, sőt, azokba a szokásosnál jóval több fasípot tett, ami gyakran vált kifogás tárgyává.⁵²

Boda nem csak új hangszereire, hanem feltehetően minden orgonára, amelyet felújított, valamelyest átalakított, elhelyezte saját cégtábláját. Eddigi ismereteink szerint csak így szerepelhet a magyarberétei református templom 1930-ban készült új orgonáján már a 201. opuszsám. Valójában megközelítőleg 40 mű tulajdonítható neki, azonban ezek jelentős része is régi, általa átépített hangszer vagy máshol lebontott alkatrészekből összeállított orgona. Rövid leírásukat az eddig feltárt adatok alapján táblázatban foglaltuk össze (6. melléklet). Többi opusza az egyéb javításokat, beavatkozásokat jelöli, ami mind saját orgonáinak, mind a hangszerek eredeti készítőjének azonosítását megnehezíti.⁵³

Boda József hosszas betegség után 1944. április 6-án hunyt el, s a csíktaplocai római katolikus temetőben helyezték végső nyugalomra (12. ábra).⁵⁴ Mesterségét fiai közül Boda Jenő (1914–1982) folytatta.⁵⁵

Nem bizonyított állítások Boda életútjáról

Boda tevékenységéről több megjelent írásban, továbbá gépiratokban is található olyan közlések, amelyeket egyelőre nem erősítenek meg hitelt érdemlő dokumentumok, sőt akár ellentétesek bizonyítható vagy valószínű adatokkal.

Családját zalaegerszegi eredetűnek tudja Molnár Tünde.⁵⁶ Ennek alapja az ezredforduló táján Taplocán járt, meg nem nevezett zalaegerszegi személyek tájékoztatása lenne.⁵⁷ Az állítás egyelőre nem igazolt.⁵⁸

⁵⁰ DACZÓ 2009 (ld. 5. jz.), 10; MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 178.

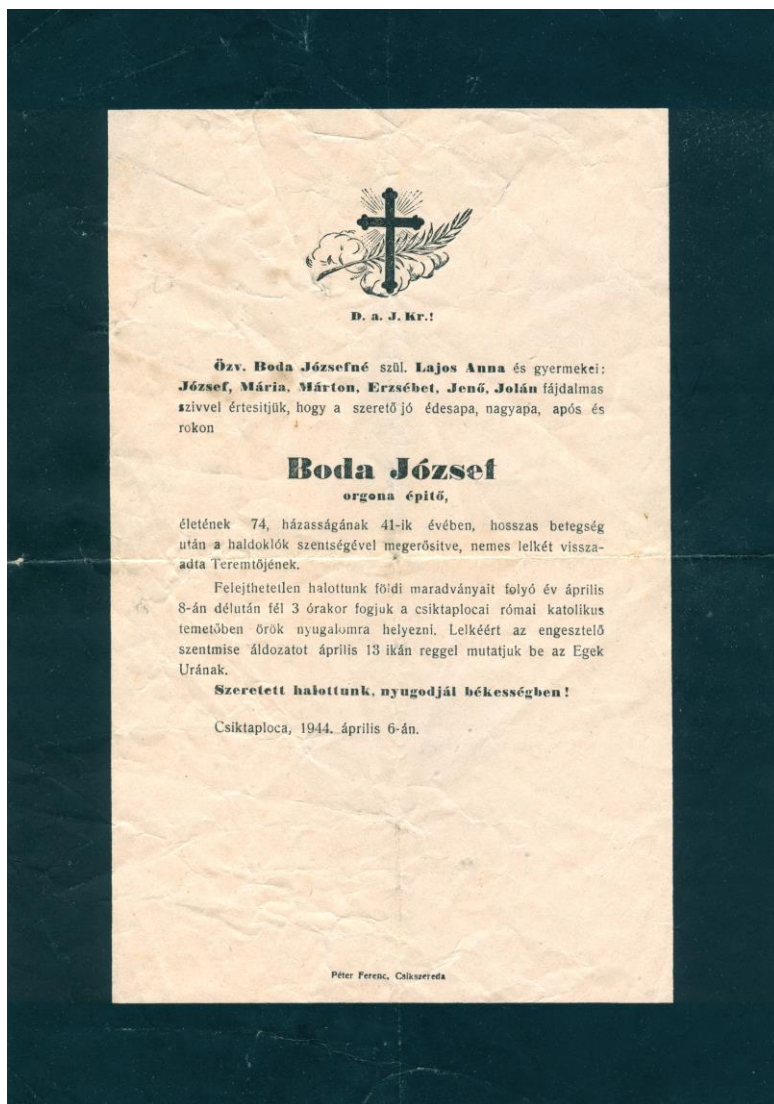
⁵¹ Az 1923-as csíkközmási pótlásról ld. CsGyL: A csíkközmási plébánia iratai, 527/f. Tematikus rendezett kötetek, 1. doboz: c. kötet: Historia domus 1918–1929, 5–6; a csíkmenaságiról ld. CsGyL: A csíkmenasági plébánia iratai, 512/b, plébániai iratok, 5. doboz, 1925–1934, 1925. év; a csíktaplocairól ld. CsGyL: A csíktaploczai plébánia iratai, 568/b, plébániai iratok, 1. doboz: 1926. év; a csíkszentimreiről ld. CsGyL: A csíkszentimrei plébánia iratai, 515/b, plébániai iratok, 2. doboz, 1909–1923, 1921. év; továbbá ld. Boda Jenő ilyen munkáját 1948-ból Székelyderzsen, vö. ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 355–357. Ld. még 80. jz.

⁵² Vö. ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 271, 380.

⁵³ Vö. TÜRK 2014 (ld. 5. jz.), 187.

⁵⁴ Sírja a csíktaploczai temetőben ma is megtalálható a 770-es szám alatt.

⁵⁵ MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 132.

12. ábra: Boda József gyászjelentése (a Boda család tulajdonában).

⁵⁶ „[...] familia lui Boda József provine din Zalaegerszeg (Ungaria) [...]” MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 129.

⁵⁷ „Néhány évvel ezelőtt Zalaegerszegről jöttek Taplocára, és érdeklődtek Boda József és Jenő után. Le-fényképezték a taplocai orgonát, mondván, gyűjtik az adatokat felőlük, mivel Zalaegerszegről avagy környé-kéről származtak el.” Boros Károly taplocai plébános 2003. júl. 12-én Molnár Tündének küldött gép-iratos levele. A levélmásolatért köszönetünket fejezzük ki a címzettnek. (A Szerk.)

⁵⁸ Boda szülei, házassági anyakönyvi bejegyzésük szerint, mindketten veszprémi születésűek voltak, ld. 7. jz.

A mester életéről számos adatot közöl az a két és fél oldalas, dátum és aláírás nélküli dokumentum, melyben fiának, ifj. Boda Józsefnek a 60-as években elmondott visszaemlékezései olvashatók.⁵⁹ Az írás értékelésekor figyelembe kell vennünk, hogy az orgonaépítő halála után több mint másfél évtizeddel jegyezték le, részben olyan eseményeket tartalmaz, melyekről az adatközlő maga is csak hallomásból, akár fél évszázaddal korábbi elbeszélésből értesült, és egy harmadik fél készítette a lejegyzést, mely egy negyedik személy átírásában maradt fenn.

A gépirat szerint az orgonaépítő Boda József apja „*tényleges katona*” volt, a családi emlékezet szerint tiszti, talán őrnagyi rangban. Mivel a veszprémi anyakönyvi bejegyzések rendre kocsisként nevezik meg, más dokumentumok nélkül nem bizonyítható (ám egyelőre ki sem zárható), hogy az 1820 körül született id. Boda József 1861 előtt – akár az 1848–49-es szabadságharc idején – katonai szolgálatban állt. A visszaemlékező – tévesen – úgy tudta, hogy az orgonaépítőnek húga volt Boda Katalin, nem nővére.⁶⁰

Az írás megfogalmazása azt sugallja, mintha Boda az Angsternál töltött inaskodásból egy nyolcregiszteres orgona mint mestermunka önálló elkészítésével szabadult volna fel, sőt, azért kitüntetést is kapott. Erről sem ismert hiteles dokumentum.⁶¹ Nem igazolt az sem, hogy akár később mestervizsgát tett volna, majd mesterművét díjazták, és maga Boda sem említi ezt Majláth püspöknek írt levelében.⁶²

Molnár Tünde közlése szerint az erdélyi katolikus püspökség kérésére Angster Bodát jelölte volna arra, hogy Székelyföldön orgonát javítson és új hangszereket építsen.⁶³ Ezt sem támasztja alá dokumentum. Mivel Boda első szerződésének jóváhagyásáért 1899 tavaszán maga esdekelt a püspöknél, az állítást nem tartjuk valószínűnek.⁶⁴

⁵⁹ Ld. 5. mell.

⁶⁰ Ld. 7–8. jz.

⁶¹ A közlés alapja talán az 1888-as pécsi kiállításon Bodának és Angsternek adott díj, vö. 11. jz. NB. A korabeli jogszabályok szerint a hangszerkészítés képesítéshez kötött ipar volt. Ennek önálló folytatásához a felszabadított inasnak ügynevezett tanoncbizonyítványát kellett bemutatnia, és igazolnia kellett további két év szakági gyakorlatot. Huszonegy évesnél idősebbek három évi igazolt szakmai gyakorlattal is önállóvá válhattak. A tanoncbizonyítvány kiadásához vagy az önálló iparüzéshez a jogszabályok azonban nem írták elő ügynevezett mestermű készítését. Vö. 1884. évi XVII. törvénycikk, 4., 6., 67., 78. §. Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár. 1884–1886. évi törvénycikkek* (Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895, 16.). Franklin, Budapest 1897. 59–93, itt: 60–61, 72, 73–74 (ADT). Továbbá: a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 39,266 sz. rendelete, 2., 21–24. §. *Magyarországi rendeletek tára* XVIII (1884) 1257, 1268–1270. Digitalizálva: library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_jogforras/. Ld. még 12. jz.

⁶² Vö. 1. mell.

⁶³ „*La cererea Episcopiei Catolice din Ardeal, el este cel nominalizat de Angster József pentru a se ocupa de repararea orgilor și de construirea de instrumente noi in zona secuimii.*” MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 129. Az adat ugyancsak Boros Károly csíktaplocai plébános 2003. júl. 12-én a szerzőnek írt leveléből származik, az orgonaépítő unokája, Boda Attila közlése nyomán.

⁶⁴ Vö. 1. mell.

Ifj. Boda József úgy emlékezik, hogy apja Angstertől kilépve – mielőtt Országznál elhelyezkedett volna – továbbképzés céljából Wittenbergbe ment, ahol nyolc-tíz hónapot tölthetett el. Angster 1889. október 26-án szabadította fel Bodát, aki első önálló munkájára kilenc és fél évvel később, 1899 áprilisában tett ajánlatot Csíkkozmáson. Boda ekkor ír arról, hogy Országznál kilenc évig volt alkalmazva, de szakmai előéletéből Angsteren és Orzághon kívül más műhelyt nem említ. Vajon nem büszkélkedett volna külföldi tapasztalatokkal is, ha szerzett volna ilyeneket? Ugyan az Országznál történt események leírását a „később” szóval vezeti be, ami nem zárja ki, hogy a kilenc és fél év alatt rövidebb időt máshol is eltöltött, azonban dokumentumot erről sem ismerünk.⁶⁵ Hiteles forrásokkal eddig nem sikerült azt az állítást sem igazolni, hogy Boda Temesvárt, Wegenstein műhelyében tanult vagy dolgozott volna.⁶⁶

Ifj. Boda József valószínűnek mondja, hogy apja Orzágh alkalmazottjaként, erdélyi útjai alkalmával ismerkedett meg Koloniccsal, akinél szerinte később mint munkavezető dolgozott. A Majláth püspöknek írt levélben ez sem szerepel. Ha Országznál kilenc évig dolgozott, nem valószínű, hogy közben munkavezető lett volna az 1892. november 30-án elhunyt Kolonics István kézdívsárhelyi műhelyében.⁶⁷

Ifj. Boda József elbeszélése így folytatódik: „1892-ben, tehát 22 éves korában önálló üzletet alapít. Erről írásbeli adatunk van.” A dátum nyilvánvalóan ellentmond a fentebb felsorolt hiteles forrásoknak, és egyszerű nyomdahibán vagy tévedésen alapulhat.⁶⁸

⁶⁵ Vö. 1. mell. NB. A XIX. század végén Wittenbergben Gustav Albert Friedrich orgonaépítő működött. Alfred REICHLING: „Ein »Verzeichnis der Orgelbauer, Reparatuere und Stimmer etc.« in Deutschland, Österreich-Ungarn und der Schweiz aus dem Jahre 1898”, *Acta Organologica* XVIII (1985) 305–338, itt: 313.

⁶⁶ Vö. DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 65; MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 129; TÜRK 2014 (ld. 5. jz.), 186–187.

⁶⁷ Kolonics gyászjelentésének képét közli CSÍKY Csaba: *Kolonics. Orgonaépítészet a 19. századi Erdélyben*. Színművészeti Egyetem Kiadója, Marosvásárhely 2007. 174.

⁶⁸ A bizonyítékként említett hirdetések nem jártunk utána. A zavaros szövegezés mögött azonban talán Boda saját újsághirdetése lehet, esetleg nyomdahiba miatt 1892-es cégalapítási évszámmal. Boda 1899 áprilisában úgy fogalmaz, hogy „itt Csíktaplocán [...] szándékom megtelepedni, saját kezemre üzletet nyitani”. Mivel 1899. április elejéig Orzágh alkalmazottja volt, és első orgonája 1899-ben készült el, műhelyének tényleges alapítását erre az évre kell tennünk. Vö. 1. mell.; 15. jz.; 2. ábra.

Mellékletek

1) Boda József kéri a csíkkozmasi orgonaszerződés jóváhagyását gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöktől.⁶⁹

„Méltóságos Püspök úr! Kegyes Atyám!

Atyai gondosságában s a szegények és árvaák iránti melegen érző jó szívében[!] helyezett bizalmamhoz csatolva bátorkodom méltóságos Püspök úrhoz fordulni, kegyes pártfogásáért esedezve.

Már mint 4 éves gyermek jutottam egész árvaságra,^[70] de az árvaák gondviselő atyja eddig elvezérelt, s remélem, a jó Isten tovább is fogja vezetni sorsomat az igazak terhes útján. Mint szegény árvának nekem is kijutott az életnek rögzös útja, de türelmem s igyekezetem volt az, amivel azt el tudtam egyengetni, s bíztam kegyes pártfogóimnak jóakaratóiban.

Kilenc éves koromban a balatonfüredi szeretetházban[!] lettem felvéve, ott nevelkedtem 15 éves koromig. Ezen áldásdús intézetből Angster József úrhoz lettem adva orgonakészítő tanoncnak, hol mesterségemet teljes szakértelemmel kitanultatva felszabadultam. Később kerültem Pestre Országgh Sándor orgonaépítőhöz, hol kilenc évig voltam alkalmazva. Itt már mint teljes megbízott egyén voltam bármely, szakmámba vágó munkákban; innét is a legjobb bizonyítványok birtokában vagyok.

Miután szakmámban elég erősnek érzem magamat, itt Csíktaplocán, honnét nősültem, szándékom megtelepedni, saját kezemre üzletet nyitani, miután ez a környék egy teljes szakértő orgonakészítő nélkül áll, ebbenni bizalmam, hogy becsületes, szolid és tisztességes munka mellett magam meghúzhatom.

Jelenleg Csíkkozmasra adtam be legelső költségvetésemet; könyörgöm alássan ezen első munkám jóváhagyását, melytől egész jövőm függ: ha ezen munkát Isten segítségével, s kegyes atyám jóváhagyásával megkezdhetem, s ezen munka tisztességes bevégezése után biztosítva vagyok többrendbeli munkával.

Szegény apósom is a nagy tűzvész alkalmával teljesen tönkrement nagyszámú családjával, ezen oknál fogva szeretnék körükben maradni, hogy legalább a nyomorúságukban vajmit tudnék segíteni.

Könyörgő soraim meghallgatása után is törekvésem odairányul, hogy az árvaák és szegények gondviselő jó Istenének dicsőítésére s szeretetére eszközölt munkámmal áldását kiérdemelve működhessenek, s érdemesíthessem kegyelmes Atyámnak nagyérdemű becses pártfogására magamat.

Alázatosan könyörgő soraim ismételve, kegyes jó atyai gondosságában[!] ajá[n]lva magamat,

legalázatosabb kézcsókoló szolgálja

Boda József

műorgona-készítő

Csíktaploca 1899. ápril[is] 24.”

⁶⁹ Boda saját kezű levele. GyÉL: Püspöki iratok, Num. 1763–1899, 1006. doboz, 30. csoport.

⁷⁰ Valójában négyévesen apját, kilencévesen anyját vesztette el. Ld. 9. jz.

2) Resch György gyulafehérvári székesegyházi karnagy véleménye Boda József tervezetéről a csíkkozmási orgonára.⁷¹

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!

A csíkkozmási orgonatervezethez a következő megjegyzéseim vannak:

1) Tervezet (diszpozíció): a manuál teljesen célszerű. Az előbbihez képest a pedál (subbass 16' és oktáv et cellobass 12 sípból) erőtlen, bágyadt hangot fog adni. Jobban találna és célszerűbb is, ha már 16' subbass van, ehhez egy 8' oktávbasst és pedálkopulát alkalmazni a cellobass helyett. Ha a pedálkopula el is marad, de okvetlen szükséges egy 16' subbass és egy 8' erősebb pedálregiszter a cellobass helyett.

2) Minthogy a tisztelt orgona-műépítész urak ugyanazon szerződés szerint különféle jó, közepes és rossz orgonákat is képesek előállítani, azért kéretik a tisztelt orgona-műépítész úr, szíveskedjék világosan kitenni a cin minőségét – vajon tiszta cin-e, vagy hány százalék keverék van benne –, a fasípoknál pedig a fának a minőségét, például tölgy, fenyő a pedálban, a négylábás fuvolánál az a 36 fasíp milyen fából lesz, körtefa vagy fenyőfából stb.?

3) Tekintve azt, hogy a Gamba változatban úgyis 12 horgany síp van, ajánlatos volna a 8' princípálnak – melynek éles és átható hangot kell adni, és mindig használható – mind az 54 sípot cinből csinálni, és a terorajz szerint (23) a homlokzatban vagy pedig t. Baka János kántortanító úr szerint elhelyezni; a fő az, hogy a 8' princípál cinből legyen.

4) T. Baka János kántortanító úr tévedt ezen megjegyzéssel: „Eszerint a princípál 8' alsó hét sípja (C-E) lesznek csakis fából készítették[!], mert C-E-ig nem hét, hanem csak öt síp van.

Károlyfehérvárt, 1899. május hó 12-én

Resch György
székesegyházi karnagy”

3) P. Tima Dénes szakértői véleménye Boda József szentegyházaskalvi új orgonájáról.⁷²

„Orgonavizsgálat Szentegyházask-Oláhfaluban

Szentegyházask-Oláhfalu nemes hitközsége a hívek buzgó adakozásából Templomában Boda József fiatal orgonaépítő-művész által egy új orgonát építtetett, s ennek megvizsgálására plébánosa, Pap Albert kicsinységemet kérte fel. Én a vizsgálatot folyó évi november hó 10-én Jung Cseke Lajos apátplébános és többek jelenlétében megejtettem, s szerény észrevételeimet a következőkben vagyok szerencsés megtenni.

⁷¹ GyÉL: Püspöki iratok, Num. 1772–1899. 1008. doboz, 32. csoport. Baka Jánosnak a dokumentumban említett szakvéleménye a kutatás során nem került elő.

⁷² P. Tima Dénes: „Orgona-vizsgálat Szentegyházask-Oláhfaluban”, *Csíki Lapok* XIII (1901) 50. sz. (dec. 11.), 3 (EPA).

I. Az orgona tervezete

[manuál] C-f⁸ négy és fél nyolcaddal [értsd: oktávval]

1. Principál 8', 6 dugott fa- és 48, 75–85% angol cinből készített síppal, jellegének megfelelő erőteljes zöngéssel;
2. Octáv 4', fenti cinanyagból 54 síppal, a principál hangját támogató, vidám, erőteljes zöngéssel; mindkét változat úgy van mérsékelve, hogy a népének vezetésére teljesen alkalmas;
3. Gamba 8', alsó nyolcad dugott fa, felső nyolcadok 75% cinből, 54 síppal, a gordonka hangját utánozó igen kellemes zöngéssel;
4. Szilvesztrina 8', alsó nyolcad dugott fa, felső nyolcadok 75% cinből, 54 síppal, a hegedű alsó hangjait utánozó susogásszerű, igen kellemes zöngéssel;
5. Fugara 4', 75% cinből, 54 síppal, a hegedű hangját utánozó kellemes zöngéssel;
6. Fuvola 4', 42 nyitott fa- és 12 cinsíppal, kellemes fuvolaszerű hanggal;
7. Bourdon 8', 54 dugott fasíppal és kellemes tömör hanggal;
8. Mixtur G, c, g 2 $\frac{2}{3}$ ', 162, 75%[-os] cinsíppal, ünnepélyességet kölcsönző erőteljes zöngéssel;

[pedál, C-a⁰, 22 bill., 12 hang]

9. Violin 8', 12 tág méretű nyitott síppal s komolyságra intő tömör hanggal;
10. Subbass 16', 12 tág méretű dugott fasíppal, az öregek tanácsára emlékeztető mély zöngéssel.

E két utóbbi pedálváltozat, 12 rendes és 10 ismétlő billével [értsd: billentyűvel] a játszás megkönnyítése végett.

II. Az orgonatest és ennek kicsinyített alakját mutató játékasztal homlokzata román stílusban van építve, s három tornyával, domború oszlopok által öt mezőre osztott csarnokaival, aranyozott és bronzírozott oszlopfefeivel, rozettáival és más ékítményeivel, az oszlopcsarnokokban elhelyezett, szóló cin- és néma, ezüstözött fasíppjaival igen kellemes hatást gyakorol a nézőre, és az újonnan átalakított oszlopcsarnokos gyönyörű karzat közepén uralja a helyzetet.

III. A fúvó, mint az orgona lelke, helyszűke miatt az orgonatest aljában van elhelyezve, kettős redőjű, négy szabályozó karvassal, biztosító szeleppel, légsűrűségi jelzővel, könnyen mozgatható emelőruddal, s akkora szélerővel, mennyi a teljes orgonáláshoz szükséges; anyaga olajjal és enyvvvel bevont fa és puhára érlelt juhbőr, háromszorosán bőrozva, gordonhúrral kötözve és többszörös szélmerítővel ellátva.

IV. Az orgona szelládája, mely az orgonatest közepén van elhelyezve, golyórendszerű, a változatok számához képest szakaszokra osztott C- és Cisz-oldalokkal úgy alakítva, hogy benne nem rugók, hanem a levegő nyomása és a nehézkedés viszik a főszerepet. Előnye a csúszka- és a rugós golyórendszer fölötte az, hogy a rá alkalmazott

gépezet mozgása könnyű, s a függőlegesen mozgó golyók biztosan nyitnak és zárnak; a sípok közvetlen kapván a szelet, tiszta hangot adnak, s az időváltozáskor előállani szokott sípolás ki van zárva. A szelláda és a rája alkalmazott széltőkék anyaga enyvel és olajjal bevont vörösfenyő, biztosítva az idő viszontagsága ellen, valamint a fasípok is.

V. A játékasztal, melynek homlokzata az orgonatest kicsinyített alakja, bükkfából van készítve, ízlésesen csiszolva, 54, cellulózzal és ébenfával borított billével, kétoldalt 5–5, a billézet fölött szintén 5, ujjal érinthető kombinált csinos változathuzonyokkal és tolható redőnyfödélzettel ellátva, míg az aljában a 22, keményfából készült, könnyen mozgatható pedállibile foglal helyet, mellette a csizmatalp alakú készülékkel mely az orgonában elhelyezett zsalurendszerű crescendogépezettel van összeköttetésben. A szélynymásra alkalmazott kombináló készülék a nevezett mester találmánya, s nagyon alkalmas arra, hogy játszás közben a kombináló gombok érintése által az orgona hangereje teljessé, erőssé, félerőssé, igen szelíddé és rezgővé és a crescendo által fokozatos erőssé és szelíddé váljék, ami mindenesetre az orgonaépítés terén nagy vívmány.

Általában véve a sípok és az egész gépezet, fúvó, szelláda pontos és szakszerű összeállítására, anyagának szilárdsága s jövőre való biztosítása sok évtizeden át használható orgonára nyújt reményt, s bár hangolásában, mely a párizsi A szerint történt, a vizsgálat alkalmával néhány lényegtelen kívánnivaló találtatott, mester mentségéül szolgál azon körülmény, hogy igen rövid idő alatt kellett a művet elkészíteni, s az orgona, mely a fiatal mesternek már harmadik műve, tanúskodik építője szakképzettségéről, s varázs hangjával igen sok időn át képes lesz a jötevők buzgóságát hirdetni, a hívek vallásosságát emelni, és így Isten dicsőségét előmozdítani. Adja Isten!

P. Tima Dénes, tanítóképző-intézeti tanár.”

4) P. Tima Dénes és Dományánc Péter a csíkszépvízi új orgonáról készült szakvéleményének részlete.⁷³

„A játékasztal [...] két oldalán 3–3 szakaszban a 18 huzony [értsd: a 16 főregiszter, a manuálkopula és a tremoló kapcsolója] szimmetrikusan van elhelyezve. [...] Első homlokzatán van 6 csinos porcelántáblácska a különféle hangszínezet előállítására, éspedig úgy az I., mint a II. manuálban: teljes-, közép- és pianómű; ezek irányában alatt [értsd: alul] a pedállibilézet és a lábnyugtató között nyúlik ki a játékasztalból a bal lábbal kezelhető vasbille, amelyekkel a jelzett hangszínezet és hangerő úgy eszközölhető, hogy egyszerre a teljes erőből a közép, szelíd és erős hangerőbe lehet átcsapni anélkül, hogy a változatok húzásával bajlódni kellene. Ezen, az orgonamester által feltalált, légnymatra alapított, kollekciónak nevezett találmány a csíkkozmási, lázárfalvi, udvarhelyi, szentegyházás-oláhfalvi orgonákban sikerrel van alkalmazva, de míg azoknál kézzel eszközöltetik, ezen orgonákban a láb viszi benne a szerepet, ami az orgonistának nagy előnyére van.”⁷⁴

⁷³ P. TIMA Dénes – DOMÁNYÁNC Péter: „Orgonavizsgálat Csik-Szépvízen”, *Közművelődés* XXV (1902) 49. sz. (nov. 20.), 397–398 (EPA); UÓK: „Orgonavizsgálat Csik-Szépvízen”, *Csíki Lapok* XIV (1902) 50. sz. (dec. 10.), 2 (EPA).

⁷⁴ A csíkkozmási orgonában eredetileg is lábkapcsolók voltak, ld. fennebb. NB. A légnymatú, azaz pneumatikus csoportkapcsolókat mechanikus hangszereiben néhány évvel korábban már az

5) Domokos Pál Péter levele ifj. Boda József visszaemlékezéséről atyjára, Boda József orgonaépítőre.⁷⁵

Boda József orgonaépítő mester

A történeti Magyarország legkeletibb megyéjében, Csík vármegyében élő barátomat, Gál Ferencet megkértem a hatvanas években, hogy keresné fel a Csíksomlyón élő Boda Józsefet, az orgonaépítő fiát, akit úgy hívnak, mint apját, és kérje meg, hogy mindent mondjon el, amit apjáról tud, hallott. Barátom a beszélgetést a következő levélben írta meg:

„Boda József orgonaépítő mester 1870-ben Veszprémben született. Apja, Boda József, tényleges katona (a család emlékezete szerint tiszti rangban, talán őrnagy), anyja Mészáros Rozália. Három leánytestvére van: Mária, ki nála idősebb, Katalin és Rozália fiatalabbak. Egész fiatal korában teljes ároaságra jut, árvaházban nevelkedik. Onnan kerül Angster József pécsi orgonakészítőhöz. Itt is szabadul fel. Mestermunkája egy nyolcvoalozatos orgona, amit teljesen egyedül, sajátkezűleg készített. Ezért a munkájáért aranyéremmel és oklevéllel tüntették ki. Az orgona fényképe megjelent egy albumban, amelyet az Angster-cég adott ki.^[76] A könyv megvolt itt Taplocán is a család birtokában, sajnos sok egyéb emlékekkel együtt ez is elkallódott, a háború alatt. Ekkor semmisült meg igen sok orgonaterorajza és az öreg ezermester egyéb tervei is, mint: tengeralttjáró, önműködő vonatkapcsoló és a helyből felemelkedő repülőgép terve stb.^[77]

Angstertől kilépve Wittenbergbe megy továbbképzés céljából. Itt nyolc-tíz hónapot tölthet. Azután hazajön, és Ország Sándor rákospalotai üzemébe lép be. Itt több éven át mint munkavezető dolgozik. Ebben a minőségben az ország nagy részét bejárja. Rajzokat vesz fel a templomokról. Terveket készít, s a kész orgonák felállításáról beszél. Pozsony, Kassa, Debrecen és Erdély nagyobb városai működési területéhez tartoznak. Valószínű, hogy erdélyi útjai alkalmával ismerkedik meg Koloniccsal, akinél később mint munkavezető dolgozik.

1892-ben, tehát 22 éves korában önálló üzletet alapít. Erről írásbeli adatunk van. Ez[!] Baik Károly agyagfalvi református lelkész Harangszó című hitbuzgalmi lapokban, 1929. évi 9. számában a következő hirdetményt teszi közzé:

— — — — —
Angster- és a Rieger-cég is alkalmazta. Ld. *Orgona-katalógus Angster József és Fia orgona- és harmóniumgyárából Pécsen*. K. n., Pécs[?] 1896. 10; DÉKÁNY András: „A mechanikus szerkezetű Rieger-orgonák”, *Magyar Egyházzene* VIII (2000/2001) 4. sz., 439–476, itt: 459–460; SOLYMOSI 2000/2001 (ld. 46. jz.), 108. Nem ismert, miért tartja a szakvélemény ezt a berendezést Boda találmányának. Továbbá: egyelőre nem tudunk a mester ekkori székelyudvarhelyi munkájáról, így lehetséges, hogy az „udvarhelyi” (a *Közművelődés* szövegében: „*udoh.*”) csupán elírás, és valójában Udvarhely vármegyeit jelent, az ottani Szentegyház-oláhfalura vonatkoztatva.

⁷⁵ Csíki Székely Múzeum (Csíkszereda), Dokumentációs gyűjtemények, fond:102/1960. A leltári jegyzet szerint az emlékezést Gál Ferenc műgyűjtő, pedagógus (1895–1973) írta le 1960-ban, és küldte meg Domokos Pál Péternek. A dokumentum sok kétes és nyilvánvalóan hamis adatát írásunk utolsó részében soroltuk fel.

⁷⁶ Itt bizonyára Angster katalógusainak egyikéről van szó. Azonban a bennük lévő orgonaábrázolások nem fényképek.

⁷⁷ Repülőgépmodelljéről ld. 1. ábra és [Sz. n.]: „A székely ember repülőgépe”, *Csíki Lapok* XXII (1910) 28. sz. (júl. 13.), 2 (EPA).

»Boda József orgonaépítő Csíktaploca, utolsó posta Csíkszereda, a homoródszentlászlói református templomban állította fel új orgonáját az 1929. év szeptember havában (187. műve).[78] Üzletét 1892-ben alapította.«

A hirdetmény után még nyolc évig dolgozik Boda. Utolsó műve a lövétei orgona, amit 1937-ben épít. 1944. április 3-án bekövetkezett haláláig kisebb javításokkal, zongorahangolásokkal foglalkozik. Fenti adatok figyelembevételével kb. 200-re tehető az általa épített orgonák száma. Működési területe kiterjed egész Erdélyre, sőt, a szomszédos Moldvában is dolgozik. Legtöbb művét a Székelyföldön és ezen belül Udvarhely megyében állította fel, itt kb. 120 orgonát épített.

Sajnos a mestertől nem maradt saját kezű feljegyzés ezekre a művekre vonatkozólag. Legnagyobb fia, József, aki már egész fiatalon apja tanítványa (kb. 1910 óta), emlékezetből a következő községekben épített orgonákat említi meg: Csíkban Taploca, Kozmás, Menaság – ezek 1904 körül épültek –, továbbá Tusnád, Lázárfalva, Szentmárton, Szentimre, a kászoni falvakban négy darab, Csicsó, Madéfalva, Rákos stb. Háromszéken 3-4 nagyobb orgona. Udvarhely megyében Szentegyházás- és Kápolnásoláhfaluban, Zetelakán, Andrásfalva, Szentpál, Déta,[79] Vágás, Firtosváralja, Zsombor, Lövéte, Máréfalva, Fenyéd, Bögöz, Küküllőkeményfalván, Udvarhelyszentkirály, Nyikómalomfalva, Galambfalva, Homoródszentmárton, Oklánd, Korond (két darab), Abod, Kőröspatak stb. Szamos megyében Berét, Moldvában Tatroson, Diószegen, Adjudeniben (1936-ban).[80] (A fenti névsort még igyekszem kiegészíteni a többi családtag közreműködésével.)

A Boda által épített orgonák típusi tekintetben ifj. Boda József szerint – a nagyobb orgonák – legtöbb esetben a taplocai orgona mintájára készültek, figyelembe véve a helyi körülményeket és kívánalmakat. [... Itt ifj. Boda József elmondása nyomán a taplocai orgona hibás és önmagában is ellentmondásos leírása szerepel.]

A család birtokában egyetlen orgonáról, a szentegyházfalviról van egy nagyobb méretű, de halvány fénykép. Ezt megpróbáljuk lefényképeztetni, és mihelyt készen lesz, azonnal küldeni fogom, úgyszintén az öreg mesternek egy fényképét is, amit egy családi csoportképből kell kimásoltatni. [...]"

⁷⁸ Homoródszentlászlóra vonatkozó, hasonló értelmű díszes lapot ragasztott be Boda a csíkszeredai Szent Kereszt-templom, valamint a csíkpálfalvi templom orgonájának játszóasztalába. Helyszíni szemlék alapján.

⁷⁹ Helyesen: Béta, vö. 106. jz.

⁸⁰ Székelyszentkirály római katolikus és Firtosváralja unitárius templomának orgonájában Boda az 1918-as háborús rekvirálás áldozatául esett homlokzati sípokat pótolta fa sípmaszkokkal és mögéjük tett fasíppokkal. Enyedi Pál szíves közlése az 1990. januárjában és 2016. augusztusában tartott helyszíni szemléinek jegyzőkönyve alapján.

6) Boda József eddig ismert orgonái, orgonaépítései

<i>helység</i>	<i>felekezet</i>	<i>ép. év</i>	<i>nagyság</i>	<i>megjegyzés</i>
Csíkkozmás ⁸¹	r. k.	1899	M+P/9	op. 1, használható
Csíklázárfalva ⁸²	r. k.	1900	M+P/7	op. 2, használható
Szentegyháza ⁸³	r. k.	1901	M+P/10	op. 3 ⁸⁴ ; 1984: leégett
Csíkszépvíz ⁸⁵	r. k.	1902	2M+P/16	Nagy József org. át- ép. kúpládára; 2008– 10: átép. (Bors László)
Abásfalva ⁸⁶	unit.	jelezve: 1904	M+P/7	régi alkatrészekből összeállítva; felál- lítva: 1907
Szászváros ⁸⁷	r. k.	1904	M+P/14	1890-ben készült org. átépítése
Székelyzsombor ⁸⁸	ev.	1904	M/10	korábbi org. átala- kítása
Csíktaploca ⁸⁹	r. k.	1904	2M+P/11	2019: teljesen átép. csúszkaládára 2M+P/19 ⁹⁰
Oroszhegy ⁹¹	r. k.	1905	M+P/10	2013-ban a szüette hangszert új orgoná- val cserélték fel ⁹²
Kápolnásfalva ⁹³	r. k.	1905	M+P/6	Kolonics korábbi org. átalakítása
Csíkménaság ⁹⁴	r. k.	1905	2M+P/10	elbontva ⁹⁵

⁸¹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 65. (2–3. ábra)

⁸² DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 65. (4–5. ábra)

⁸³ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 141–142.

⁸⁴ [Sz. n.] „Orgona szentelés”, *Csikmegyei Híradó* II (1901) 47. sz. (nov. 20.), 4 (EPA).

⁸⁵ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 142; Gál Hunor: „120 éve szólalt meg »Isten dicsőségére« a szépvízi orgona!”, *Nádi suttagó* III (2013) 1. sz., 9–10, Uő: „Egy koncertorgona születése. A szépvízi templom orgonájának története”, *Nádi suttagó* III (2013) 2. sz., 5–6.

⁸⁶ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 47; ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 206, 209–211.

⁸⁷ P. Ferenczi Vendel felterjesztése és jegyzőkönyvi másolata az orgonajavításról, ld. GyÉL: Püspöki iratok, Num. 3595–1904. 1106. doboz, 30. csoport.

⁸⁸ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 141; ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 27–28.

⁸⁹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 68; BAKA József [helyesen: János] – P. TIMA Dénes: „Orgonavizsgálati jegyzőkönyv”, *Csiki Lapok* XVI (1904) 20. sz. (máj. 4.), 2–3 (EPA). (6–7. ábra)

⁹⁰ Helyszíni szemle nyomán.

⁹¹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 118. (9. ábra)

⁹² oroszhegy.org/intezmenyek/oroszhegyi-rom-kat-plebania/tonkrement-az-oroszhegyi-templom-orgonaja/szekelyhon.ro/aktualis/udvarhelyszek/harmas-unnepet-ultek-oroszhegyen# (2023. ápr. 13.)

⁹³ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 87; *Orgona, harang és csengők összeírása, 1977, Székelyudvarhelyi kerület* (kézirat Márton László tulajdonában), 4.

⁹⁴ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 65. (8. ábra)

Nyárádköszvényes ⁹⁶	r. k.	1906	M+P/8	
Székelypálfalva ⁹⁷	r. k.	1907	M/7	átalakítás; 2012-ben javítva ⁹⁸
Oklánd ⁹⁹	unit.	1908	M+P/7	Andreas Eitel org. átalakítása; lebontva átalakított régi org. felállítása
Kászonújfalu, kápolna ¹⁰⁰	r. k.	1911	M/4	átalakított régi org. felállítása
Marossárpatak ¹⁰¹	r. k.	1911	M/6	régi org. átépítése és bővítése ¹⁰²
Csíkszereda, Szt. Kereszt ¹⁰³	r. k.	1920	M+P/7	Klink Sándor org. átépítése kúpládára
Sepsiszentgyörgy, Szt. József ¹⁰⁴	r. k.	1913	M+P/8	Nagy József org. (1889) átép.; 1974-től Gyergyótölgyesen; 2007-ben átépítve
Csíkszentimre ¹⁰⁵	r. k.	1921	M+P/10	régi org. átépítése új kúpláddal
Vágás ¹⁰⁶	r. k.	1923	M+P/7	1991-től Bétában
Máréfalva ¹⁰⁷	r. k.	1923	M+P/10	Angster-orgona (op. 644) átép.; 2008: átép. mechanikus

⁹⁵ A csikmenasági plébánia lt., *Historia Domus Parochiae Csikmenaságiensis*, a 2013. év bejegyzése.

⁹⁶ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 117.

⁹⁷ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 139.

⁹⁸ MOLNÁR Melinda, „Orgonaáldás és találkozások”, *Udvarhelyi Híradó* XXIII (2012) 189. sz. (okt. 2.), 9 (ADT).

⁹⁹ ENYEDI-MÁRK 2021 (ld. 5. jz.), 322–326.

¹⁰⁰ Kászonújfalu plébánia levéltára: *Historia Domus Kászonújfaluensis*, 55.

¹⁰¹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 103.

¹⁰² [Sz. n.:] „Orgonamegáldás Sárpatakon”, *Közművelődés* XXXIV (1911) 42. sz., 5 (EPA).

¹⁰³ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 68; [Sz. n.:] „Új orgona”, *Csíki Lapok* XXXII (1920) 30. sz. (júl. 25.), 3 (EPA). BAKOS-MIHÁLY Károly: „Orgonáink”, in: *Dona nobis pacem... II. Millemiumi kórustalálkozó. Csíkszereda Megyei Jogú Város területén működő kórusok találkozója*, 2018. október 20. Szent Kereszt plébánia, Csíkszereda 2018. 9.

¹⁰⁴ Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Sepsiszentgyörgyi Gyűjtőlevéltára: A sepsiszentgyörgyi Szent József-plébánia iratai, 187/e. Tematikusan rendezett kötetek, 2. doboz: *Historia Domus II*, 1854–2002, 14, 22, 42. Köszönjük Bartis Szabolcs tájékoztatását a 2007-es átépítésről.

¹⁰⁵ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 67; szerződés: CsGyL: A csíkszentimrei plébánia iratai, 515/b, Plébániai iratok, 2 doboz, 1909–1923, 1921 év; átvétel: CsGyL: uo., 515/f, Tematikusan rendezett iratok, 2 doboz, d. kötet: egyháztanácsgyűlési és iskolaszéki jegyzőkönyv 1910. nov. 29.–1926. jan. 31., 1921. szept. 8-i gyűlés. DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 67. és MOLNÁR 2005 (ld. 5. jz.), 131. 1924-es építési adata téves.

¹⁰⁶ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 55, 148; a plébános felterjesztése, ld. GyÉL: Püspöki iratok, Num. 5712–1923. 1515. doboz, 30. csoport; [Sz. n.:] „Orgonamuzsika Bétában”, *Udvarhelyi Híradó* XXVII (2016) 59. sz. (márc. 24.), 2 (ADT). A cikk tévesen 1922-t jelöli meg a hangszer készítésének évének.

¹⁰⁷ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 103; KOVÁCS Piroska: „Orczád Veritékével...” *Máréfalva a történelem sodrásában*. Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont, Székelyudvarhely 2008. 252.

				csuszkaládára (Sándor Péter)
Csíkcsicsó ¹⁰⁸	r. k.	1923	M+P/8	régebbi org. bővítése
Csíkpálfalva ¹⁰⁹	r. k.	1924	M/2	régi org. átalakítása; ma nincs Pálfalván, sorsa ismeretlen
Bordos ¹¹⁰	r. k.	1924	M+P/8	romlott állapotban
Korond ¹¹¹	r. k.	1925	M+P/10	régi org. átép.; 2011-: Fenyőkúton ¹¹²
Kadicsfalva ¹¹³	r. k.	1925	M+P/7	2016-: Homoródre- metén ¹¹⁴
Székelylengyelfalva ¹¹⁵	r. k.	1925	M+P/8	régebbi alkatrészek felhasználásával; 2012-ben elbontva ¹¹⁶
Csíkrákos ¹¹⁷	r. k.	1925	M+P/10	Takácsy Ignác org. átép. kúpládára; is- mét átép. 2015-ben (Pap Zoltán)
Menaságújfalva ¹¹⁸	r. k.	1926	M/3	C-c ³ ; 1966-ig haszn.;

¹⁰⁸ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 64. A csíkcsicsói plébánia levéltára, *Historia Domus Parochiae Csíkcsicsóiensis ad anno 1863*, 73. Dávid 1929-es építési adata a Domus Historia és a többi levéltári forrás alapján téves.

¹⁰⁹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 65. A csíkdelnei plébánia levéltára, *Historia Domus Parochiae, Csíkdelne, anno 1783*, 71. CsGyL: A felcsíki főesperesség iratai, 541/d, Gazdasági iratok, 1. doboz, leltárak, Csíkdelne és Csík-pálfalva 1908, 1911, 1929. Dávid István öt változatról tud, az említett leltárak négy-, később kétregiszteres hangszerről.

¹¹⁰ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 57; welcometoromania.eu/DN13a/DN13a_Bordosiu_Biserica_catolica_m.htm honlap képei alapján (2023. ápr. 13.).

¹¹¹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 95; a plébános felterjesztése, ld. GyÉL: Püspöki iratok, Num. 5614–1924. 1531. doboz, 30. csoport. Dávid István 1923-ról ír, de az orgona az irattári dokumentumok szerint 1925-ben készült el.

¹¹² Bors László orgonaépítő közlése nyomán.

¹¹³ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 140; a plébános felterjesztése és jegyzőkönyvi másolata, ld. GyÉL: Püspöki iratok, Num. 1826–1925. 1548. doboz, 30. csoport.

¹¹⁴ MOLNÁR Melinda: „Orgonaáldás Homoródremetén”, *Udvarhelyi Híradó XXVII* (2016) 145. sz. (júl. 28.), 5; Uő: „Hármas ünnep Homoródremetén”, *Udvarhelyi Híradó XXVII* (2016) 148. sz. (aug. 2.), 8 (ADT).

¹¹⁵ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 138. Enyedi Pál helyszíni jegyzőkönyve, 1987. július (kézirat, Enyedi Pál tulajdonában).

¹¹⁶ MOLNÁR Melinda: „Hihetetlen, hogy ez Lengyelfalván szól...”, *Udvarhelyi Híradó XXIV* (2013) 224. sz. (nov. 19), 8 (ADT).

¹¹⁷ A csíkrákos plébánia levéltára, *Historia Domus Parochiae, Csíkrákos, 1857 die 2 Maj*, 1925. évi feljegyz., o. n. A szerződést ld. CsGyL: A csíkrákos plébánia iratai, 559/b. Plébániai és főesperességi iratok 10. doboz (1920–1932), 1925. év; orgona.ro/csikrakos-racu-2015-06/.

¹¹⁸ Boda költségvetését (1926. dec. 1.) és egyháztanácsi jóváhagyását ld. CsGyL: A csíkmenasági plébánia iratai, 512/b. Plébániai iratok, 5. doboz (1925–1934), 1926. év. A hangszer üzemen

Kézdimartonos ¹¹⁹	r. k.	1926	M+P/6	sorsa ismeretlen
Tarcsafalva ¹²¹	unit.	1928	M+P/5	Boda átépítette ¹²⁰
Homoródszentlászló ¹²²	ref.	1929	M+P/6	ma szétbontva
Csíkszereda, r. k. tanítóképző ¹²³		1928	M+P/8	op. 187
				régi alkatrészekből felállítva; mai helye ismeretlen
Havad ¹²⁴	ref.	1929	M/6	a régi org. (1826?) fa- alkatrészeinek fel- használásával; ma romlott állapotban ¹²⁵
Homoródszentmárton ¹²⁶	unit.	1929	M+P/8	
Székelyabod ¹²⁷	ref.	1930	M+P/9	valószínűleg Etédéről; régebbi org. átépítése
Kőrispatak ¹²⁸	ref.	1930	M+P/7	
Magyarberéte ¹²⁹	ref.	1930	M/5	op. 201
Aranyosgyéres ¹³⁰	r. k.	1931	M+P/6	op. 204, régi org. fel- építése
Ajnád ¹³¹	r. k.	1933	M/5	Balázs Mózes org. (1868?) átépítése
Lövéte ¹³²	r. k.	1936	M+P/10	op. 202; elbontva ¹³³

kívül helyezésétől ld. a csíkmenasági plébánia levéltára: *Historia Domus Parochiae Csíkménaságiensis*, 1869–2021, 1966. évi bejegyzés.

¹¹⁹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 90.

¹²⁰ A plébános felterjesztése és ennek jegyzőkönyvi másolata. GyÉL: Püspöki iratok, Num. 2569–1926. 1565. doboz, 30. csoport.

¹²¹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 145. MÁRK Attila: „A tarcsafalvi unitárius templom orgonáinak története – 2”, *Hargita Népe* XXIX (2017) júl. 14., 5.

¹²² DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 139.

¹²³ Boda ajánlatát ld. GyÉL: Num. 274–1928. 1600. doboz, 21. csoport. A hangszer feltehetően az államosításkor, 1948 után került ki az intézményből.

¹²⁴ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 83. A ma a család tulajdonában lévő építési szerződést idézi DACZÓ 2009 (ld. 5. jz.), 10.

¹²⁵ Ld. welcometoromania.eu/DN13a/DN13a_Neuaa_Biserica_reformata_m.htm (2023. ápr. 13.).

¹²⁶ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 85. Részletes leírását ld. ENYEDI-MÁRK (ld. 5. jz.), 274.

¹²⁷ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 137.

¹²⁸ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 96. Dávid szerint Boda szerzősége kérdéses.

¹²⁹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 99. TÜRK 2014 (ld. 5. jz.), 191. SIPOS 2019 (ld. 5. jz.), 139–141.

¹³⁰ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 50. TÜRK 2014 (ld. 5. jz.), 34. Az orgona eredete egyelőre nem ismert; a részben tönkrement hangszer egyes alkatrészei felhasználásával 2009-ben Pap Zoltán állított fel orgonát a gyulafehérvári teológiai líceumban. BAKÓ Botond: „Kápolnabúcsú és orgonaavatás”, *Szabadság* XXI (2009) 264. sz. (nov. 14.), 6 (EDT).

¹³¹ DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 48. BOGOS Róbert: *Csikajnád 500 éve*. Alutus, Csíkszereda 2014. 132.

¹³² DÁVID 1996 (ld. 4. jz.), 98.

Rövidítések (levéltárak, digitális táarak)

ADT: Arcanum Digitális Tudománytár

CsGyL: a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Csíkszeredai Gyűjtőlevéltára

EDT: Erdélyi Digitális Tudománytár

EPA: Elektronikus Periodika Archívum

FamilySearch: familysearch.org/search/collection/1743180 – d. k.: a kép digitális száma

GyÉL: Gyulafehérvári Érseki Levéltár

RNL HMMH: Románia Nemzeti Levéltára, Hargita Megyei Hivatal (Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Harghita al Arhivelor Naționale), Csíkszereda

— — — — —
¹³³ MOLNÁR Melinda: „Megszólalt az új orgona Lövétén”, *Udvarhelyi Híradó* XXII (2011) 246. sz. (dec. 20.), 8 (ADT). (11. ábra)

ZUSAMMENFASSUNG

Beiträge zu Leben und Werk des Orgelbauers József Boda in Csíktaploca (Toplița Ciuc, Siebenbürgen/Rumänien)

József Boda (1870–1944) eröffnete 1899 seine Werkstatt im östlichen Szeklerland, am Fuß der Ostkarpaten. Den uns bekannten Dokumenten nach soll er der erste Orgelbauer sein, der sich nach dem Tod des Franziskaner-Organbauers Johannes Kájoni (1629–1687) im ehemaligen Csíker Stuhl bzw. im Komitat Csík (heute Kreis Harghita, Rumänien) niedergelassen hat. Über sein Leben und seine Tätigkeit haben mehrere Publikationen seit den 1990er Jahren berichtet. Dieser Artikel versucht anhand neu aufgetauchter archivalischer Quellen und Presseberichten unsere bisherigen Kenntnisse zu ergänzen und zu korrigieren. Der Studie sind Quellenmitteilungen und eine Opusliste beigelegt.

külső lektor/äußerer Gutachter: Dr. Dávid István/István Dávid DLA, Károli Gáspár Református Egyetem, Tanítóképző Főiskolai (ma: Pedagógiai) Kar, Nagykőrös, ny. tanszékvezető, intézetvezető főiskolai tanár, c. egyetemi tanár / Károli Gáspár Universität der Reformierten Kirche in Ungarn, Fakultät für Lehrerbildung (heute: für Pädagogik), Nagykőrös, Ordinarius (verrentet)
belső (szerkesztőségi) lektor/redaktioneller Gutachter: Dr. Enyedi Pál/Pál Enyedi MD, DLA

Hunor Gál ist 1987 in Csíkszereda (Miercurea Ciuc, Rumänien) geboren. Die Jugendjahre hat er in Csíkszépvíz (Frumoasa) verbracht, das Abitur 2007 in Karlsburg (Alba Iulia/Gyulafehérvár) bestanden. Von 2007 bis 2014 hat er am Priesterseminar Incarnatae Sapientiae in Karlsburg und an der Römisch-Katholischen Theologischen Fakultät der Universität Babeş–Bolyai in Klausenburg (Cluj-Napoca/Kolozsvár) studiert. Das Lizenziat hat er 2011, den Magistergrad 2019 erworben. 2014 wurde er in Karlsburg zum Priester geweiht, die Pfarrerprüfung hat er 2018 abgelegt. 2014–2015 war er Kaplan in Gyergyócsomafalva (Ciumani). Zur Zeit ist er Pleban der armenisch-katholischen und der katholischen Kirchengemeinde des Heiligen Josephs, des Arbeiters in Gyergyószentmiklós (Gheorgheni). Seit 2020 ist er Student der Doktorschule „Religion, Kultur, Gesellschaft“ der Römisch-Katholischen Theologischen Fakultät der Universität Babeş–Bolyai in Klausenburg. Das Thema seiner Dissertation ist die Orgelgeschichte der Erzdiöcese Gyergyó, Felcsík und Alcsík-Kászón der Erzdiözese Gyulafehérvár. (hunor.gal@ubbcluj.ro)